

Л. А. ОСТАФІЙЧУК,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри правосуддя
Чернівецького національного університету імені Юрія
Федьковича*

ДО ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ У СФЕРІ СУДОЧИНСТВА

Принципи судочинства формують підвалини для розв'язання правових конфліктів, мають фундаментальне значення для здійснення правосуддя. Внесення до переліку принципів ГПК України, КАС України, ЦПК України нового принципу (засади) господарського (п. 11 ч. 3 ст. 2), адміністративного (п. 9 ч. 3 ст. 2), цивільного (п. 11 ч. 3 ст. 2) судочинства — «неприпустимість зловживання процесуальними правами», — заслуговує особливої уваги. Зміст даного принципу розкрито в ст. 43 ГПК України, ст. 45 КАС України, ст. 44 ЦПК України, якими визначено примірний перелік процесуальних зловживань.

Незважаючи на те, що норми про завдання судочинства в процесуальних законах мають своїм основним адресатом суд, на учасниках справи також лежить публічно-правовий обов'язок покори суду і поваги до нього як до органу державної влади. Аналіз ч. 5, 9 ст. 129, гл. 9 ГПК України, ч. 8—10 ст. 139, гл. 9 КАС України, ч. 3, 9 ст. 141, гл. 9 ЦПК України дозволяє констатувати, що законодавець вноормував перелік процесуальних зловживань та заходи їх протидії.

Водночас, у проблемі, що винесена на обговорення, є ще один аспект. «Процесуальна відповідальність у вузькому, власному розумінні слова є тією сферою, де вина як суб'єктивне ставлення сторони до своєї поведінки не ставиться обов'язковою «атрибутивною ознакою» процесуального правопорушення, як підстави для настання процесуальної відповідальності» [4, с. 419]. Тому, учасник справи, який допустив зловживання процесуальними правами, вважається винуватим доти, доки не доведе свою невинуватість. А ініціатива накладення процесуальних санкцій належить суду. Отже, законодавець до процесуального законодавства вніс норму з презумпцією вини при застосуванні до учасників справи санкцій за зловживання процесуальними правами.

Слід відмітити, що абсолютна більшість «процесуальних правопорушень» представлені формальними складами, що означає, що нормативний акт не пов'язує настання процесуальної відповідальності з наслідками поведінки. Тому процесуальне правопорушення може бути дійсним, або гіпотетичним в минулому чи майбутньому.

У процесуальних кодексах зустрічаються норми права де фігурують формули варіантності як-от : «надання дозволу на подачу документів у паперовій формі», «можливість залишити позов без розгляду», «суд може»; «суд вправі», «при наявності поважних причин», «у виняткових випадках» і т. д.. Але зважаючи на те, що такі положення віднесені законодавцем до обов'язків учасника справи, — то їх не виконання може мати відповідні наслідки, оскільки у суддів з'являється широка дискреція повноважень.

Оскільки прокурор, адвокат, інші представники, особа, яка надає правову допомогу, є учасниками судового процесу, то з формальних підстав слід визнати, що заходи процесуального примусу до них також можуть бути застосовані, — правомірно стверджує Я. Зейкан [3, с. 147].

Суд повинен оцінювати правову ситуацію у справі, а не відношення сторін до суперечки і процедури судочинства. Хоча на практиці існують винятки. На думку професора В. Долежана основними причинами протистояння між прокурором та суддею в судовому процесі є риси характеру, як судді так і працівника прокуратури, коли навіть найменші подразники викликають неадекватну реакцію, джерелом яких є психологічна нестійкість учасників процесу, а також професійна деформація, особливо у юристів наділених владними повноваженнями [2, с. 39]. Така ж ситуація можлива й між адвокатом і суддею. Напружені стосунки можуть виникати між головуючим і адвокатом, передусім захисником у кримінальному провадженні, які впливають з розбіжностей в оцінці матеріалів судового провадження. Особливо виразно це стосується участі сторін у судових дебатах у кримінальному процесі. «... Боязнь санкцій може спричинити за собою обмеження «творчості» адвокатів». Таким чином, існує загроза уповільнення розвитку правозастосовної практики. Можуть виникнути проблеми етичного характеру між адвокатом і клієнтом, в разі, якщо недбалість адвоката призведе до накладення судом санкцій на сторону (1, с. 163). Також подання клопотання адвокатом чи прокурором однієї сторони про застосування заходів процесуальної відповідальності до адвоката чи прокурора іншої сторони у справі за зловживання процесуальними правами фактично являє собою звинувачення в непрофесіоналізмі, що погіршує відносини в професійному середовищі в цілому.

Відповідальність за зловживання процесуальними правами може проявитися у вигляді позбавлення права або його обмеження, покладенні додаткових обов'язків або встановленні певної процесуальної заборони, накладенні процесуального штрафу, покладенні судових витрат незалежно від результатів вирішення спору. В силу дії принципу змагальності сторін, відповідальність за зловживання процесуальними правами направлена на врівноваження в судовому процесі прав та обов'язків всіх учасників справи. Протидія зловживанням

процесуальними правами у сфері судочинства — це сила дисциплінарного впливу, існуюча для того, щоб суди могли виконувати свої суддівські обов'язки. Це право суду впливає із загальних вимог доцільності, і застосовується, оскільки його застосування необхідно для самого існування усіх інших повноважень суду.

Список використаної літератури

1. Долежан В. В. Прокурор і суддя: проблеми взаємовідносин у судовому процесі // Вісник прокуратури. — 2008. — № 2. — С. 38—43.
2. Гальперин М. Л. Ответственность в гражданском судопроизводстве: актуальные вопросы теории и процессуальной политики: монография / М. Л. Гальперин. — М. — Волтерс Клувер, 2011. — 256 с.
3. Зейкан Я. П. Коментар Цивільного процесуального кодексу України. — К. : Юридична практика, 2006. — 560 с.
4. Павлушина А. А. Теория юридического процесса: итоги, проблемы, перспективы развития. — М. : Изд-во «Юрлитформ», 2009. — 472 с.